

Egy emlékirat színe és visszája

Gáll Ernő: Számvetés. Huszonhét év a Korunk szerkesztőségében. Kolozsvár, Komp-Press Korunk Baráti Társaság 1995. 240 p.

Ha lesz, aki egyszer majd megírja a romániai magyarság második Trianon (1946) utáni megmaradásának történetét, művében külön fejezetet kell szentelnie a *Korunk* című havi szemle 1957-ben induló „második folyamának” (1957-1989). Ez a lap volt - különösen a hatvanas-hetvenes évek két évtizedén át - a romániai magyar kulturális periodikák gyér számú flottájának a zászlóshajója, élén Gáll Ernő kapitánnyal, azaz - mivelhogy mégiscsak folyóiratról s nem óceánjáróról van szó - főszerkesztővel. Huszonhét éven át.

A hajdani főszerkesztő most megírta közel 17 év terjedelemben hosszú szolgálatának tapasztalatait és gondolatait. Ez a könyv mostantól fogva meg nem kerülhető - amellet természetesen kellő kritikával kezelendő - kútfő ama *Korunk*-fejezet megírásához.

Gáll Ernő könyve legjellemzőbb-a vállalkozás gerincét képező-fejezeteiben, és azokon is túl, számos passzusban és bekezdésben a maga személyes üdvtörténetét írta meg. E fejezetek és bekezdések nem a lapcsinálásról, szerkesztési stratégiákról és taktikákról, nem a munkatársakról, az olvasókról, nem is a lapnak a hatalomhoz való oly problematikus viszonyáról szólnak, hanem elsősorban a főszerkesztőnek mindezen feladatokra való szellemi-lelki felkészüléséről, folyamatos viaskodásainak sikereiről és kudarcairól.

Rögtön az első fejezetben a *Korunk* újraindulását megelőző évtizedben. betöltött szerkesztői-közírói szerepével-elkárkozásával- néz szembe a szerző. Hogyan, miféle személyes gyarlóságai révén történhetett, hogy noha ő az értelmes erkölcsi jót akarta győzelemre segíteni, szerkesztői-közírói munkája mégis hosszú ideig az ostoba gonoszságot szolgálta. Korábbi írásait, sztálinista múltjának dicstelen dokumentumait Gáll Ernő sem elhallgatni, sem kimagyarázni nem próbálja, de a másik, az önmarcangoló mea culpázás végletébe sem esik. A Fejtő Ferenc megrajzolta politikai eszközember (homo staliniensis) modellje és Orwell kétfenekű gondolata („duplagondol”) segítségével vizsgálja múltját. Inkriminált publikációiban viszolygó józansággal ismeri fel azt a fajta önmanipulációt, amely a hatalom napi kívánságaira azzal dupláz rá, hogy képes gazdái éppen csak felködlő, mocsanó vágyait, holnapi szükségleteit már ma artikulálni.

Vizsgálódásainak e pontján be kellett látnia: eszményeinek útjáról hiszékenységének nyomvonalán zsákutcába jutott, és most e szellemi holtpontról kell valahogy kimozdulnia. Elkezdte. A gödörből való kikapaszzkodást hosszan tartó erőfeszítések árán megtette. És eljutott a szellemi nyitottság, a másság iránti empátia elvének és főként gyakorlatának a vállalásáig. Könyvében mindezt meg is fogalmazza. Nem tünetően, még csak nem is tételesen, hanem a részletekben, szinte mellékesen, mint evidenciát. (Önrevíziójának a kezdete szinte egybeesett új feladata kezdetével, a *Korunk* újraindulásával. A dogmatikus múltjával való szembenézés gyakorlati konzekvenciái már az új lap szerkesztése során, a lapcsinálás mindennapjaival állandó kölcsönhatásban épültek be egyéniségébe.

Ezért aztán, noha könyve kronológiája szerint is, már régóta az újra megjelenő *Korunk* lenne napirenden, mégis, a lapcsinálás problémáit újra és újra szélre szorítják a főszerkesztő e szolgálatra való szellemi-lelki felkészülésének különböző aspektusai. Ennek jegyében fogant a *Találkozások az egzisztencializmussal* című fejezet, a pártdogmák béklyóiból való szabadulás kezdeti, döntő szakaszának a tudatosítása. Itt tartom számon A *Valóság ösztönző példája* című fejezetet is. A budapesti folyóirat példáján saját maga számára tudatosít korábbi szerkesztői gyakorlatát kritikailag meghaladó lapszerkesztési koncepciót. És tovább, a Táncczos Gábor emlékének szentelt fejezet a tragikus sorsú barát szellemének felidézésén kívül a magyar '56 örökségével és mítoszával való azonosulást, a Venczel József alakját

megidéző fejezet a Hitel-Erdélyi Fiatalok-Gusti-iskola hagyománykomplexum töredelmes, pálfordulós vállalását jelzi és szimbolizálja.

Ezen fejezeteknek és passzusoknak szubjektívebb a hangvétele, énközpontúbb a tárgyszerűsége. Nyilván azért, mert a szerző e helyeken közvetlenebbül vagy áttételesebben személyes felelősségét firtatja. Az ilyen vallomások szövegeinek pedig ez a hiteles stílusjegye. Kár, hogy az alanyiség sokféle formában beszüremkedő igézetétől Gáll Ernő akkor sem tud szabadulni, amikor pedig témájának szikáran tárgyszerű kezelése sokkal hitelesebben szólna a teljesítmény valóságos, történelminek mondható jelentőségéről.

Később erre is visszatérek. Előbb még ennél banálisabb dolgok kíváncsognak ide arról, hogy hogyan működik az emlékezet.

Az emlékezés mindig szelektív. Ez a megállapítás közhely. A felejtés, fontos dolgok elfelejtése Gáll Ernővel is megeshet. Csakhogy az ő emlékezete, legalábbis ebben az emlékiratában, nem a szokásos módon működik. Rendszerint nem az hull ki emlékezete rostáján, amire nem jó emlékeznie, hanem - nem kis bosszúságomra - sokszor olyan fontos adat, esemény, körülmény, amely közvetlenül vagy áttételesen az ő igazát hitelesítené. Maguk a tények sokszor nem is hiányoznak, csak nem állanak össze a könyv lapjain a valóság szerves folyamatává. Pedig hát itt éppen az a lényeges, hogy a folyamat egésze több volt, mint alkotóelemeinek a könyv szövegében szertegurult összessége. Állításom igazát szűk téren csak pars pro toto demonstrálhatom. Ehhez az újraindulás első rövid időszakát választottam. Azért, mert ekkor még magam is a lap szerkesztője voltam, a problémákat belülről és részleteibe menően ismertem. Éppen ezért úgy vélem, ennek az időszaknak a tényeit és problémáit nagyobb kompetenciával tudom megítélni.

Az első két év történetét, de az 1956 őszeig visszanyúló előzményeket is a *Rajtolás és tűzkeresztység* című fejezet (40-67.) tárgyalja. Már az első sor tartalmaz egy jellemző tévedést: bár a lap első száma januári datálással jelent meg, mégsem „1957 januárjában hagyta el a nyomdát”, ahogy itt olvasható, hanem csak február harmadik hetében (14-e után). (Ez a kolozsvári napilapból napra pontosan megállapítható.) Továbbá a lapindítás tényeiről szóló banális, de fontos adatok sem mindig pontosak. Nevek, névsorok sorjázhatnak. A tizenöt tagú „szerkesztőbizottság” protokoll-listája, majd a tényleges szerkesztők 1956 végére összeállt csapatának csonka és pontatlan sora: hét név a tizenegyből (azaz csak hat, mert az itt szereplő Lázár József az indulásnál még nem volt a szerkesztőség tagja; továbbá az induló csapat itt nem említett tagjai közül, más-más meggondolásból, fontosnak tartom két hiányzó név megemlítését: Kacsó Sándorét és a merőben más, de ugyancsak aktív szerepet betöltő Keleti Sándorét). Aztán további tizenhárom név olvasható a későbbi évekből (ez is hiányos, találmányra összeállított lista). Nem szól a számbavétel arról, hogy kiválások, sőt kizárások is voltak a szerkesztőség munkaközösségéből. Így az a látszat keletkezik, hogy a szerkesztők száma szüntelenül szaporodott, holott valójában mindig egy tucat körül maradt.

Ám a szerkesztőség állományának, az ott történt változásoknak még a legteljesebb és legpontosabb rögzítése is megtévesztő semmitmondás, ha nem egészül ki arról szóló tájékoztatással, hogy hogyan, milyen szempontok szerint verbuválódott az induló csapat (amint hogy értelmező tájékoztatásra későbbi személyi változások esetében is szükség lenne); Gáll Ernő nem tájékoztatja olvasóját arról, hogy szerkesztő munkatársai megválasztásában mennyire korlátozták a hatáskörét, hogy hol dőlt el, és miféle oktroj vagy alku keretében az, hogy néhány általa szorgalmazott, a *Korunk*-eszmének elkötelezett munkatárs mellett már az induló csapatban ott volt két rendszeres jelentésre kötelezett besúgó és több megfélemlített, elgyávult szolgálélek.

Persze akkoriban minden ilyen munkaközösség hasonló módon és főként hasonló, sőt a *Korunk*-nál még rosszabb összetételben indult. Ám ez nem menti fel a krónikást a korszak ilyen sajátosságainak számon tartása alól. Emlékeztetőül is, hogy ki ne hulljon a köztudatból, de a *Korunk* esetében azért is, mert az informátoroknak ez a közvetlen, a szomszéd asztal

mellett való testi jelenléte kényes helyzetet teremtett a szerkesztőség azon, jobbik fele számára, amelyik a szűk mozgástér tágításának eszközévé akarta tenni a lapot. Nem értem, hogy az indulás kádergondjairól szólva miért nem jut ez Gáll eszébe, ehelyett a Szovjetuniótól átvett, túlméretezett létszámú elbürokratizált lapcsinálási-szerkesztőségi modellről ír. Ami még igaz is, éppen csak harmadrendű fontosságú tény ahhoz képest, amiről megfeledkezett.

*

A *Korunk* első két (tulajdonképpen csak bő másfél) évfolyama a rossz csillagzat alatt induló jó szándék drámai bukásának a története volt. A szerkesztőség reformista kemény magja a szellemi mozgástér tágítása szolgálatába kívánta állítani a lapot. Tisztában volt a szerkesztőség összetételével, azzal tehát, hogy ott kitől mire számíthat. Azzal is, hogy szekta- és dogmaellenes törekvéseihez a romániai politikai-ideológiai széljárás nagyon kedvezőtlen. Másrészt akkor még joggal számíthatott arra, hogy a történelem meghatározó - akkor a XX. kongresszus desztalinizációs programjában konkretizálódó - mélyáramlata a demokratikus reformtörekvéseket fogja győzelemre segíteni. (Reformistának számított az induló *Korunk* főszerkesztője és helyettes főszerkesztője is, de őket, hivatalos kapcsolataikat megkönnyítendő, a többiek nem terhelték meg minden gyakorlati jellegű és egyéb gonddal. Általában is, akik e maghoz tartoztak, lehetőleg kerültek a szervezett formákat és a programnyilatkozatokat, bízván abban; hogy „fél szavakból is értik egymást”.)

Ezek a szerkesztők az első év nagyobbik felében munkájukkal számról számra próbára tették a sajtóhatóság tűrőképességét. Többágú tevékenységük legvisszhangosabb eredménye az volt, hogy az első évfolyam kilencedik számáig bezárólag minden egyes szám tartalmazott legalább egy-két olyan nagyobb lélegzetű, színvonalas tanulmányt (a szociológia, filozófia, gazdaságtan, etika, esztétika stb. köréből), amelyek mind igényességükkel, mind témaválasztásukkal, de főleg anyagkezelésükkel a bevett dogmákat döntögették. Ezen írások visszhangra leltek az olvasók körében, de ismert volt az is, hogy már kezdettől élénken foglalkoztatták a cenzúrahivatal és az ideológiai kabinetek munkatársait is. A levegőben lógó botrány, amely korábban, de később is bekövetkezhetett volna, végül is Tordai Zádor Madách-esszéje ürügyén robbant ki (Jegyzetek „Az ember tragédiájá”-ról. *Korunk* 1957/8. 1044-1060.). Következett a lap durva megleckéztetése, több fordulóban is, és ennek megfelelően a szerkesztőség többrendbeli, megalázó Canossa járása. Ezzel - illetve azzal, hogy a következő, szeptemberi számban még benne ragadt Tóth Imre szintén cenzorvadító írása - hosszú időre vége szakadt ereinek szövegek közzétételének a *Korunkban*.

Ezek után a *Korunk* frusztrált, kifárasztott, önmagával is meghasonlott gárdával fordult második évébe, az 1958-asba. Ennek az évnek a késő nyarán-őszén zajlott le Romániában az a monstruózus kampány, amelynek célja az egész ország tömegméretű megfenyítése volt 1956-ért. E kampány büntető dühe elől egyetlen kisipari vagy falusi szövetkezet sem menekülhetett meg. Előző évi rossz osztályzatának árnyékában hogyan is úszhatta volna meg a *Korunk* szerkesztősége? Kora ősszel rajtaütésszerűen három rebellisnek számító szerkesztőt (Benkő Samut, Kacsó Sándort és Tóth Sándort) ebrudaltak ki a *Korunktól*, hogy akit meghagytak, az tanuljon belőle. E művelethez hangulatkeltő muzsikát egy, az érintetteket megcélzó vitriolos pamflet szolgáltatott a párt elméleti szemléje, a *Lupta de Clasă* szeptemberi számában. Ezzel zárult a *Korunk* első, naiv-romantikus időszaka. (Vö. Tóth Sándor: A *Korunk* újraindulása 1957-ben. *Korunk* 1993/1. 37-44.)

A *Korunk* indulása - amiként későbbi, mindenkori tevékenysége is - összetett folyamat. Összetett, de semmiképp sem diszperz: tengelye; ami körül minden megfordul, a reform volt. Fennebb megpróbáltam három bekezdésbe sűrítve összefoglalni ennek az összetett folyamatnak az összefüggő, kauzális lényegét, mivelhogy Gáll Ernő vázlatából sok fontos

összetevője hiányzik, vagy elhomályosul a kevésbé fontosak árnyékában, s ezért nem áll össze az, aminek egészé kéne szervesülnie:

A *Korunk* reformpárti szerkesztői egyetértettek abban, hogy a lapot a szellemi mozgástér tágítására kell felhasználni. Ez volt legtöbbet ismételt, szinte elkoptatott programadó szlogenjük. Erről a csapatot szervező; összetartó konszenzusról Gáll Ernő szövege nem tudósít, csak az eredményét regisztrálja hat súlytalan sorban. Eszerint a lap „bátrabb kritikai hangvétellű”, „régibb tabukat döntő”, „elhallgatott problémákat feszegető” írásai „élénk visszhangot keltettek” (42).

Ezután hosszú oldalakon át a szélesebb szellemi táj feltérképezése tereli másfelé az olvasó figyelmét, aki már rég megfedkezett ama szerény hat sorról, amikor váratlanul elébe tárul a Madách-tanulmány kiváltotta botrány. A szöveg ezt „Tordai-ügy” néven tartja számon, nem szerencsés módon, minthogy ez a formula, minden szándék nélkül is, az ügy egyediségének, sőt esetlegességének a képzetét sugallhatja az olvasónak. De eltéved Gáll Ernő az olvasó érdemibb igényű tájékoztatása során is. Már nem emlékszik arra; hogy a szerkesztők annak idején nem annyira irodalomtörténeti tárgya okán publikálták a Tordai-esszét, hanem főként és mindenekelőtt dogmaellenes, horizonttágító irányultságáért (pedig a pártideológusok is ezen háborodtak fel, nem az irodalomtörténeti témán). Ha Gáll ezt nem tévesztette volna szem elől, akkor Tordai írását az igazi helyére sorolta volna, a hasonló módon dogmaellenes funkciót betöltő korábbi publikációk csoportjába. És akkor talán a lapszerkesztés ebben megnyilvánuló tudatosság sem sikkadt volna el. Ehelyett a szerzőt egy felületibb szint, a témáé nyugtázza le (irodalom, irodalmi örökség). Ennek mentén Tordai írását előbb az *Utunk* akkor zajló ankétjával („Nézzünk hát szembe”) állítja erőltetett párhuzamba (mert annak meg a helikoni örökség volt a tárgya), azután pedig a *Tragédia* körüli magyarországi vitákkal való rokoníthatóságáról értekezik, amihez pedig végképp semmi köze sem volt Tordai írásának. Ilyenféleképpen betájolja tehát a botrányt kiváltó publikációt szélteben-hosszában, csak attól szigeteli el - éppen ezáltal -, aminek egy szerkesztői koncepció jegyében szerves része volt: az eretnek írások azon sorozatától, amelyekkel a szerkesztők a szellemi mozgástér remélték tágítani vagy legalább határait kitapogatni.

Továbbá. Aki megélte, tudhatná: Romániában az 1958-as év úgy tartozott össze 1957-tel, mint egy focimeccs második félideje az elsővel. A *Korunk*-beliek számára is evidencia volt, hogy a három szerkesztő kirúgása 1958 őszi az 1957. őszi botrány szerves folytatása volt. Nos a Gáll Ernő által előadott két év *Korunk*történet a témában kevésbé tájékozott olvasó számára két egymástól elszigetelt, egymástól távol eső világnak tűnik. E két évet többféle közömbös témából - Eduard Bernstein revizionizmusa, a szovjet hadsereg kivonása Romániából, példálózó anekdoták kolozsvári írókról stb. - egymásra rétegeződő, nyolc lapra terjedő szövegcezúra szakítja el egymástól (54-61.). Végre a 62. lapon két bekezdés már újra a *Korunkról* szól. Fegyelmi eljárások, Damoklész kardja-pszichózis, általános borús kép 1958 végéről. A valóságban az '57-es bonyodalmak folytatása volt ez, tehát itt is az előzménnyel összekapcsolva lenne egész, ám onnan a szövegünk oly rég és olyan messze kanyarodott már el, hogy a legtöbb olvasó innen oda gondolatban már nem kapcsol vissza. Az ő számára ez a szöveg a levegőben lóg. De nem csak ennyi a hiba. Önmagában is hiányos ez a szöveg, a maga idején belül is. Csupa panasz és csak panasz olvasható itt '58-ról. Meg zaklatottság. Kevés konkrétum is. De a legvérlázítóbb injúria, a szerkesztőség ama kasztrálása egyetlen szóval sincs itt megemlítve. Mintha a főszerkesztő számára közeli munkatársainak a kirúgatása nem is lett volna olyan fontos. Lehetséges volna?

Van viszont más e két bekezdésben, mi felett a kor tanúja nem térhet szó nélkül napirendre. A következő mondat: „Földest [...] kizárták, s ehhez döntően egy marosvásárhelyi írói körökből származó feljelentés járult hozzá”(62.). Nos, bizonyára senki sem vette volna észre, ha ezen a helyen nem történik említés az akkori évek legbotrányosabb kolozsvári pártfegyelmi ügyéről. Ám ha egy koronatanú szóvá teszi ezt, de csak semmitmondó

általánossági szinten, annak könnyen a fejére olvashatják, hogy szándékosan ködösít. Márpedig Gáll Ernő ebben az ügyben koronatanú. S nem csak azért, mert jelen volt azon az autodafés írószövetségi pártgyűlésen. A kulisszák mögötti előzményekről is sok mindent tud. És tudja a legfontosabbat: Hajdu Győzőnek az ügyben játszott, zsaroló, denunciáló, sátáni szerepét. Ha már szóba hozza az esetet, akkor erről miért hallgat?

Csillag után a fejezet új szakasza (62-64.) az első „huszonnégy szám” mérlegét kínálja. Szerzők imponáló névsora, változatos, érdekes témák, címek hivatottak igazolni a körülményekhez képest tisztos teljesítményt. A hiányosságok magyarázatául pedig szintén a körülmények, a mostoha körülmények szolgálnak. Egyik mentegetőző, objektív nehézségekre hivatkozó két sora így szól: „Kétségtelen, hogy a tűzkeresztségen átesett és a ránk kényszerített tisztogatás után meggyengült szerkesztőség elbizonytalanodott. Mozgásteret beszűkült...” stb. Másodszori olvasásra válik világossá: itt a szerkesztők kirúgására történik célzás (ránk kényszerített tisztogatás): Csakhogy ez a szöveg nem a botrányról szól, hanem a lap teljesítményének a szerénységéről. A botrány maga csak ennek alárendelve, mellékesen, súlytalanul említődik meg.

Kérdés: miért nem a maga helyén és miért nem nevére nevezve szól Gáll Ernő a hatalom botrányáról? Miért dugja el egy alárendelt mellékmondatba, miért jelentékteleníti el? Ez a kérdés itt azért több önmagánál, mert könyve további fejezeteiben még számos hasonló eset fordul elő. Súlyos dolgoknak az elsúlytalanítása, konkrétumoknak általánosságokba való belemosása, diminuálása. Éspedig nem saját szerepének a megszüntetése céljából. Sőt, több esetben valóságos érdemei homályosulnak el emiatt. Nemcsak tanúskodásának a hitele csorbul ettől, vét ezzel a műfaj szabályai ellen is, hiszen a memoárnak a konkrétumok, dolgoknak és személyeknek a néven nevezése, a szókimondás képezik savát-borsát. Ezek elspórolásával az oly kívánatos pikantériától is megfosztja írását. Ezt pedig csak sajnálhatja a nyájas olvasó.

*

Gáll Ernő könyvének értéke, hogy sok fontos adatot; tényt, relációt rögzít az utókor számára. Hiányossága, hogy sok fontosat nem rögzít. Meg az is, hogy sok nem fontosat is rögzít (olyan súllyal, mintha fontos lenne). Olykor pedig nem szerencsésen ítél dolgokat fontosnak vagy kevésbé fontosnak. De ez lehet csupán annyi, hogy én más látószögéből, mást és másként látok fontosnak. Hogy én mást írnék meg ebből a történetből, vagy másként írnám meg. Persze az már nem a főszerkesztő memoárja lenne, és semmiképp sem helyettesíthetné azt.

A fentiek tudatában mégis szóvá teszem: a könyv egyik (számomra fontos) deficitjének tartom, hogy a (mindenkori) szerkesztőségi munkaközösségről, a *Korunk*-csapatról, a szerkesztőségbeli csapatmunkáról alig van közölnivalója a csapatkapitánynak. Lehet, hogy ezt a témát az önreflexió kötelességének súlya vagy éppen a szubjektív beszámolási kényszer szorította a maga damaszkuszi útjáról látóhatárán túlra. Magam sem e beszámolók helyett, hanem mellette szerettem volna a másiról is olvasni.

Megvallom őszintén, annál, hogy a főszerkesztő hogyan készült fel lelkileg szellemileg az igénye szerinti lap szerkesztésére, engem sokkal jobban izgat az, hogy a rendelkezésére bocsátott nagyon heterogén - rendszert bíráló ellenzékit és beépített informátort egyaránt magában foglaló - szerkesztőségi állományból hogyan formálódott összjátékra képes együttes, egyáltalán, mennyire sikerült ez. Engem ugyanis innentől kezdve a teoretizálás ördöge űz, kerget egy kínálkozó hipotézis felállítására, s ehhez nagy szükségem volna Gáll Ernő hitelesítő tanúskodására.

Abból indulok ki, hogy a szerkesztőség felállása dolgában a *Korunk* esete nem számít kivételnek, Romániában minden hasonló szerkesztőség így verbuválódott, a megoszlás

tekintetében (a két pólus - hatalom szolgája és ellenzéke - között), megközelítőleg hasonló eredménnyel. A szerkesztőségek állománya mindenhol a főszerkesztő képére formálódott csapattá, úgy, hogy azok váltak hangadóvá a szerkesztőségben, akik a főnök hangját intonálták. Akik más nótát fújtak volna, azok nem jutottak szóhoz. Ez mindaddig nem okoz feltűnést, amíg az ilyen egységek élére olyan főnök kerül, akinek a mentalitása szinkronban van a rendszerrel. Amint azonban olyan személy ült a főnöki székbe, aki a rendszer mércéje szerint deviánsnak minősült (toleráns, liberális, hitvalló keresztény, reformkommunista stb.), akkor kiderült, hogy ezekben az egységekben mindenütt újfajta cuius regio-elv érvényesül. (A rendszertől divergáló törekvések természetesen rendszerhű frazeológiába csomagolva mimikriznek.)

Két műhely is működött akkor Kolozsváron - a könyvkiadó fiókszerkesztősége és a Korunk-kollektíva -, melyeket a céhbürokrácia a szabadabb kritikusi szellem, a nyitottság és tolerancia fészkeiként tartottak számon, ahol ennek következtében a sajátosan kisebbségi érdeket és szempontokat is a hatalom korlátozó törekvéseivel szemben tudatosabban, következetesebben, bátrabban érvényesítették. És ez mindkét esetben a cuius regio-elv érvényesülésének a gyümölcse volt. [A könyvkiadó kolozsvári fiókszerkesztőségében az ötvenes években Földes László, a hatvanas évtizedben Kacsó Sándor volt a főnök, a Kriterion-korszakban pedig Mikó Imre és Dávid Gyula. *A Korunk* főszerkesztője (1984-ig) Gáll Ernő, főszerkesztő-helyettese (1971-ig) Balogh Edgár volt.]

Az elkövetkezők elé itt az a megjegyzés kívánkozik, hogy az utókor bizonyosan jelentős művelődéstörténeti fejezetként fogja számon tartani a *Korunk* 1957-tel induló új folyamát, és hogy e teljesítményt nem ok nélkül fogja a főszerkesztő, Gáll Ernő nevével összekötni, amikor is e szerkesztői teljesítmény összetevőit számba venni, titkát megfejteni igencsak ígéretes feladatnak tűnik. Gáll Ernő könyvéből erről a szerkesztőről reméltem valami fontosat megtudni. Sajnos e tekintetben inkább csak kéregismeretekkel gyarapodtam. Emberöltőt átfogó, sokrétű személyes kapcsolataink révén én ennél többet tudok róla, szakmait, emberit - rigolyáig menően. Engem az érdekelt volna, hogy hogyan, milyen motivációkkal él öbenne mindaz, amit én tapasztalat útján tudtam meg róla (meg persze más is). Vagyis amit csak ő mondhat el magáról, és oly fontos volna egy megírandó portréhoz. Befejezésül ehhez járulnék hozzá egy-két esetvonással.

Ha lenne statisztika, számszerű adat, bizonyára igazolná, hogy főszerkesztői munkájáért pályatársai közül akkor és ott a legtöbb bírálat (helytelenítés, figyelmeztetés, kifogás, szemrehányás, kérdőre vonás, beolvasás, szidás) az ő személyét érte. Felülről is (ami dicséretnek is tekinthető, ám az adott körülményállásban, enyhén szólva is, igencsak kellemetlen volt) meg a munkatársai és beosztottjai részétől is (ezek, ha indokoltak, a főnök elmarasztalását vonhatják maguk után, ám még ennek előtte dicséret is járt volna neki azért a jó légkörért, amely a beosztottat felbátorította a kritikára).

A felülről jövő bírálat idegesítette. Okkal. Fenyegetés volt az, nem meggyőzés, hanem megfélemlítés volt a célja. Ilyenkor az istenek haragját gyors és akár eltúlzott önkritikával próbálta enyhíteni. Aztán a vihar múltával szívesen feledkezett meg az egésztől. Ha lehetett, a vállalt penitenciáról is. A kibicek az ellenállás látványosabb gesztusait várták volna tőle. Ő viszont úgy vélhette, hogy Dugovics Titusz útján nem érne messzire, hogy svejki leleménnyel többre viheti. És ebben neki volt igaza. Nem lelkesedett Gáll Ernő munkatársai, pályatársai s barátai bírálatáért sem. De lényétől teljesen idegen volt az a tekintélytiszteletet követelő fellépés és hangnem, amellyel más főnökök beosztottjaik bíráló kedvét és készségét eleve elhervasztják.

Évtizedeken át álltam vitában Gáll Ernővel. Vitáink tárgya, tétje mindig az ügy, szűkebb értelemben a lap ügye volt. Vitáink stílusa nem volt mindig akadémiainak nevezhető, nemegyszer veszekedéssé, akár káromkodássá fajult. Tartós harag azonban nem lett belőle - talán nem is tud Gáll Ernő tartósan haragudni -, a vitázó felek aludtak rá egyet, utólag aztán

tisztázódott - az ilyen tisztázásokat gyakran ő kezdeményezte -, hogy az ügy fontosabb, mint a vitatkozóknak könnyen az elfogultság felé tolódó szempontjai.

Előfordult, hogy lappolitikai, szerkesztésstratégiai kérdésekben kitért a vita elől, érvelés helyett hatalmi szóval vetette el az ellenvéleményt. Esetleg kurtán közölte, hogy a javaslatról főnökeit nem tudná meggyőzni, ha kiáll mellette, azzal inkább a saját pozícióját gyengíti. Nem biztos, hogy ilyenkor mindig igaza volt. De ő vitte a bőrét a vásárra, nem a kibic, akinek közismerten semmi sem drága.

Ezek persze csak adalékok. A titok megfejtéséhez a kezdetekig kell visszatekinteni. Úgy kezdődött, hogy Gáll Ernőt sok más társával együtt egy nagy ígérettel keletkező, ám nemsokára már idegennek, ellenségnek bizonyuló hatalom korán magas funkcióba emelte, hatáskörrel ruházta fel, kiváltságokban részesítette. Az így kiemelték túlnyomó többségét hamar megszedítette a magasság, nem tudtak ellenállni a kínáló (erkölcsileg kifogásolható) lehetőségeknek, és mire felismerhették volna a hatalom romlottságát, már maguk is hozzá züllöttek. Még ha lett volna is érzékenységük a helyzet és a tennivaló megértéséhez, lázadásuknak nem volt többé erkölcsi alapja.

Gáll Ernőt jó természete megóvta a korai korrumpálódástól. Hiszékenysége ugyan hazugságokba keverte, de volt ereje kimászni abból a gödörből, ahová ezen az úton jutott. A továbbiakban pedig, a göröngyösebb utat választva, jól sáfarkodott az új helyzetben rejlő lehetőségekkel.

Tóth Sándor